

Dobry dzeń a witajće k nam do Serbow - Dobry den-vítáme vás v kraji Lužických Srbů!

V tomto prospektu vás chceme seznámit s dvojjazyčnou Lužicí, na tradice a zvykoslovné obyčeje bohatou vlastní Lužických Srbů, v období zimních měsíců. Osoby z rozličných míst jednotlivých etnografických regionů v něm názorně líčí, jak jsou u nich doma ještě dnes uchovávány tradice lužickosrbských zvyklostí a obyčejů. Ačkoli se na jejich udržování podílí převážně jen dotyčná komunita, je návštěva těchto aktivit zážitkem i pro návštěvníka zvenčí. Následující texty tak chtějí být orientační pomůckou při exkurzi za poznáním části bohatých kulturních tradic a jazyka Lužických Srbů.

Listopad

V měsících listopadu a prosinci se v rozličných regionech dvojjazyčné Lužice setkáme s velkým množstvím různých tradic.

V lužické srbštině existují vedle běžného označení nowember ještě další varianty. Listopad se tak v hornolužické srbštině nazývá rovněž nazymnik, což souvisí se slovem pro podzim ("nazyma"). V Dolní Lužici se tomuto měsíci říká młošny - toto označení se vztahuje k výmlatu v rámci zemědělských prací.

Prosinec

Prosinec je "vánoční měsíc", zvaný hodownik; v dolnolužickosrbském jazyce jej nazývají "zimní měsíc" - zymski.

Swjaty Měrcin - svatý Martin

Dětské průvody koledníků na svátek sv. Martina (11 listopad) se konají ve všech lužickosrbských katolických obcích, s výjimkou farnosti Radwor (něm. Radibor), kde tento zvyk probíhá na den sv. Mikuláše (6 prosince). Děti chodív malých skupinách od domu k domu a prosí o pamlsky. Přitom zpívají následující popěvek: "Wjele zboža přejemy a so pěknje prašamy, njej tu swjaty Měrcin (Mikławš) był, njej tu ničo wostajił? Ju wšak, ju, połnu šklu,hišće wulku hromadu" "Hodně štěstí přejeme, a pěkně se tážeme, zda tu swatý Martin (Mikuláš) byl, zda tu něco zůstavił? Ano, ano, plnou mísu, k tomu ještě hromadu."

Swjata Barbora - svatá Barbora

V některých obcích farnosti Kulow (Wittichenau) obchází v předvečer stejnojmenného svátku (4 prosince) "svatá Barbora". Chodí dům od domu, provázena dvěma služebníky, zvanými Ruprecht. ještě před nemnoha lety byla oblečena do částí svatebního kroje lužickosrbské katolické nevěsty. Dnes se obléká do bílého šatu nevěsty; přes obličej má závoj. Hodným dětem naděluje jablka, ořechy a sladkosti. Těch neposlušných se dotkne metlou na tváři.

"Svatá Barbora" nepromluví po celý čas ani slova, to za ni obstarají oba Ruprechti. Ti chtějí po dětech, aby řekly o svém chování a něco zazpívaly či zarecitovaly. Děti jsou přitom rozrušené a poté pyšné, že jim "svatá Barbora" něco nadělila.

Sonja Hrjehorjowa, Sulšecy (Sollschwitz)

Swjaty Mikławš - svatý Mikuláš

V některých vesnicích katolické farnosti Kulow (Wittichenau) se v předvečer 6 prosince můžeme setkat se "svatým Mikulášem". Je oblečen jako katolický biskup do červeného pláště s mitrou a v ruce nese biskupskou berlu. Většinou je doprovázen dvěma průvodci (zvanými německy "Weihnachtsmann").

Swjaty Mikławš w Salowje (Saalau) - Svatý Mikuláš v Salowě

Společně se dvěma mladými lidmi chodím 5 prosince, v předvečer církevního svátku "svatého Mikuláše" dům od domu. Jsem oblečen do biskupského oděvu a navštěvuji v našívši v doprovodu dvou "Weihnachts-mannů" všechny děti do deseti let. Náš příchod oznamujeme zazvoněním na zvonek u domovních dveří. Ve světnici se představíme a ptáme se dětí, zda vždy poslouchaly své rodiče. Pokud tomu tak nebylo, dostane se dítěti pokárání. Ale protože "svatý Mikuláš" byl tuze dobrotivý biskup, jsou výtky věci "Weihnachtsmannů".

Já děti pouze chválím a ptám se, zda by nepřednesly modlitbu, nezazpívaly píseň či nezarecitovaly básničku. To pro ně není problém, neboť se na to už předem pořádně připravily. Za odměnu ode mne dostanou malý dárek. Ty kladou rodiče, dříve než se vydám na cestu, ven za domovní okna. Poté, co děti nám - tedy "svatému Mikuláši" a jeho doprovodu - poděkují, rozloučíme se a odebereme se na návštěvu další rodiny.

Clemens Šořta, Salow (Saalow)

Džěčetko - Obchůzková nadílka na Slepjansku

V čase přástek obchází v regionu Slep (Schleife) "džěčetko". Rolníci v této písčité, lesnaté oblasti, zvané "hola", patřili k nejchudším v celé Lužici. Místní dívky si tedy usmyslely, že budou dělat malým dětem v adventním času radost tím, že jim nadělí drobné dárky, jako jablka, hrušky, ořechy a perník, ale také menší, doma ušité části lidového kroje.

Dívka, mající krátce před svatbou, je místní "kantorkou" (vedoucí zpěvačkou) určena za nadělující bytost a o jedné adventní neděli oblečena do kroje družičky. Obličej se zakryje závojem, na zelenou sukni přijde bílá zástěra, místo bílé halenky dlouhá bílá blůza zastrkaná pod sukni s laclm a ruce se opatří bílými vlněnými rukavicemi. Každá dívka, pomáhající při oblékání, přinese s sebou pestrou stuhu. Ty se potom - buď ve smyčkách sdrhnuté na rukávu, či jako volně visící- připevní na krojový oděv "džěčetka". Protože je "džěčetko" krášleno stuhami v každé ze sedmi vsí regionu jinak, dá se s jistotou říci, ze které z nich pochází. V některých se přinesené stuhu našívaly na dlouhou, pestrou pásku. Tak se dá spočítat, kolik děvčat se podílelo na oblékání. Po připevnění komplikované ozdoby hlavy dostane "džěčetko" do pravé ruky metlu z březového proutí a do levé zvonek, kterým se ohlašuje. Při své návštěvě vůbec nepromluví. Mluvit smějí pouze jeho průvodci, a tak "džěčetko" zůstane obdarovanými nepoznáno.

Dnes navštěvuje "džčetko" v adventní doběškolky, školy, vánoční besídky duchodců, adventní posezení místních skupin národní organizace Domowina a také vánoční trh ve farní obci Slepó. V každé vesnici je oblékáno podle tradiční starobylé zvyklosti. Těší nás, že ve všech sedmi vesnicích - Slepó (Schleife), Rowno (Rohne), Mulkecy (Mulkwitz), Miłoraz (Mühlrose), Trjebin (Trebendorf), Brězowka (Halbendorf) a Džewin (Groß-Düben) došlo v posledním čase k obrození tohoto zvyku.

Lenka Nowakowa, Rowno (Rohno)

Janšojcki bog - Obchůzková nadílka v Janšojcích

Janšojcy patří do oblasti dolnolužickosrbského kroje. Také zde je nadělující bytost oblečena do šatu, sestaveného s fantazií z rozličných součástí místního lidového oděvu. Jeho součástí je vatovaná spodní sukně. Na ni přijde červená, stuhou zdobená sukně. Horní část těla kryje dlouhá bílá pánská košile, na jejíchž rukávech jsou připjaty malé kytice či věnečky z umělých květin. Přes sukni se stuhou je vpředu a vzadu uvázána bílá naškrobená krajková nabíraná zástěra. Na její pas se upevní vyšívané stuhy. Kolem těla má "janšojcki bog" širokou hedvábnou šerpu. Celé oblečení doplňují bílé rukavičky a punčochy a černé střevíce.

Zvláště nápadná a komplikovaná je ozdoba hlavy. Kolem hlavy vybrané dívky se jako turban ovine vlněný šátek a vepředu se zaváže na uzel. Přes něj se položí bílý šátek, dekorovaný dvěma květinovými úponky. Doprostřed se upevní věneček družičky. Obličej zakrývá našasený tylový šátek, okrášlený pestrými stuhami, perlovými šňůrami a nášivkami z blyškavých plíšků. Celou okázalou výbavu doplňují pestrými stužkami zdobená metla v pravé a zvonek v levé ruce.

Se svými průvodkyněmi se "janšojcki bog" vydává na cestu za nejmladšími obyvateli vsi. Aby zůstal nepoznán, nesmí při tom mluvit.

Úderem metly na okno a zvukem zvonku ohlašuje u každého domu svůj příchod. Po obdarování dětí se "janšojcki bog" dotkne metlou dospělých, aby se na ně přenesla probuzená síla přírody.

Liska Möschowa, Janšojcy (Jänschwalde)

Swjata Marija hospodu pyta - Panna Maria hledá přístřeší

Biblická událost - Mariino a Josefovo hledání přístřeší v Betléměse stala podnětem pro podílení se devíti rodin na symbolickém poskytnutí přístřeší Matce boží.

Každý, kdo je spjat s touto adventní zvyklostí katolické části Lužických Srbů, slibuje, že neodmítne nikoho prosícího. Sošky Matky boží a svatého Josefa jsou po devět dnů před Štědrým večerem nošeny od jedné rodiny ke druhé.

Jejich pořadí se na druhou adventní neděli určí losem. Devátá rodina se může považovat za šťastnou, neboť Marie a Josef u ní zůstanou až do svátku Hromnic (2 února). Při příchodu svaté Marie ze zúčastnění společně modlí. Stejný ceremoniál probíhá i tehdy, kdy Matka boží opouští stavení a je přenášena k další rodině, kde je již očekávána.

V naší obci se přirozeně modlíme ve své lužickosrbské mateřštině - pětkrát Otčenáš, dále Vyznání víry a Anděl páně.

Gabriela Brězanowa, Prawoćicy (Prautitz)

Nowolětka - Novoroční pečivo

Ve zvykosloví všech národů najdeme množství svátečních příležitostí, které se dochovaly z dávné minulosti.

Když končil kalendářní rok, upínali se rolníci v myšlenkách již k roku nadcházejícímu. Měli starost o úrodu a o to, jak se bude dařit dobytku. Z tohoto důvodu se v předvečer Nového roku pekly zvířecí figurky z mouky, vody a trocha soli; příštího dne se daly sežrat živým zvířatům - stejným jako ona zpodobněná. To mělo vyjadřovat naději a víru v to, že domácí zvířata zůstanou v příštím roce zdravá. Typické novoroční figurky ("nowolětka") zpodobňovaly krávy, koně, prasata, ovce, kozy, slepice, husy, kachny, psy a kočky.

Z této zvyklosti, která ojediněle přetrvala až do 20. let 20. století, se vyvinula nová tradice, udržovaná především ve školách a školkách. Děti zde formují a pečou rozličné zvířecí figurky pro radost a potěšení či jako dárky. Muzeum "Stará perníkárna" ("Alte Pfefferküchlerei") ve Wósporku (Weißenberg) zachovává tomuto zvyku také věrnost. Zmíněné figurky se zde v zimním období zhotovují za účasti návštěvníků.

Přípravu těsta popisuje Irmgard Wenzelová ze "Starě perníkárny" ve Wósporku:

Z mouky a vody se připraví kvásek, nechá se po dva dny uležet v teple a později se po přidání většího množství mouky a trocha potřebné soli zpracuje na těsto, z něhož je možno modelovat. Důležité je, aby bylo dlouze a pořádně prohněteno. Zbytek těsta se přikryje navlhčenou utěrkou a dbá se, aby nevyschl.

Leden

V lednu se mohou zájemci seznámit z obyčejem, zvaným "ptačí kwas" či německy "Vogelhochzeit" ("ptačí svatba"). Tento měsíc má 31 dní a led je tak umrzlý a tvrdý jako roh. Proto jej hornolužičtí Srbové nazývají wulki róžk (velký roh). Pro Lužické Srby z Dolní Lužice je to měsíc uprostřed zimy - wezymski.

Ptačí kwas - Ptačí svatba

V Horní Lužici je zvykem, že děti staví ráno 25. ledna za okno nebo přede dveře talíř, aby jim na něj ptáci, slavíci tohoto dne "ptačí svatbu", položili různé sladkosti. Říká se, že ptáčci děkují těmito drobnými dárky dětem za to, že jim během zimních měsíců sypaly krmení. Kořeny této zvyklosti nejsou podnes jednoznačně objasněny.

Oblíbenost obyčeje vedla k tomu, že vznikla řada jeho nových forem - především ve školách a školkách. Na řadě míst v Lužici tak dnes pořádají zejména školky "svatební" průvody vesnicí, přičemž v jejich čele krácejí "sroka a hawron" (straka a havran). Zvláště atraktivní je, jsou-li "ženich", "nevěsta" a ostatní "svatebčané" oblečeni ve zmenšených replikách svatebního kroje příslušné oblasti. Těmto průvodům je možno se obdivovat především v regionu katolických Lužických Srbů; zčásti ale i v některých lokalitách Dolní Lužice, Slepjanska a Wojerecka.

"Ptačí svatba" v lužickosrbské školce ve Chrósčicích

Již od začátku měsíce se spolu s dětmi připravujeme na tento svátek. Vyberou se nevěsta a ženich, kteří poté o dni "ptačí svatby" krácejí v čele tradičního svatebního průvodu spolu s "braškou". Tato funkce je zvláštností našeho regionu. Jedná se o svatebního ceremoniáře a tak tedy "bmška" patří i k "ptačí svatbě".

Co by však byl takový svátek bez svátečního oblečení? Proto si především dívky oblékají u příležitosti "ptačí svatby" lužickosrbský katolický kroj. Den konání slavnosti, 25 leden, začíná pro naše děti dříve než jindy, protože ustrojení do svátečního kroje trvá zhruba půldruhé hodiny. Veškerá námaha a nutnost sedět v klidu je však zapomenuta, když se při východu slunce svatební průvod představí obyvatelům vsi.

Naším programem se snažíme potěšit žáky a učitele základní školy ve Chrósčicích a také obyvatele pečovatelského domu sv. Jana ve Smječkecích (Schmeckwitz).

Angela Młynkowa, Chrósčicy (Crostwitz)

Tradice představení "ptačí svatby" pro dospělé

Od založení budyšínského spolku "Nadžija" (Naděje) v roce 1920 slaví i dospělí každoročně "ptačí svatbu". Zpočátku se při této příležitosti hrála divadelní představení či byly pořádány koncerty. V roce 1937 však bylo zakázáno veřejné používání lužické srbštiny a brzy poté i konání jakýchkoliv lužickosrbských kulturních aktivit.

Po druhé světové válce vytvářely programy k příležitosti "ptačí svatby" lužickosrbské skupiny lidové kultury. Později převzal pořádání těchto akcí v roce 1952 založený Lužickosrbský národní soubor písní a tanců. Ten kromě zhruba deseti vystoupení pro dospělé představuje každoročně i okolo třiceti představení zvláštního programu pro děti.

Také ve výkladních skříních pekařství je patrné, že dvojjazyčná Lužice slaví "ptačí svatbu". Vedle tradičních známých ptáčků z těsta, zvaných "sroky", jsou o tomto zvláštním dni nabízeny i sněhové ptáčci a ptačí hnízda, stejně jako speciální pamlsky.

Jak se zhotovuje "sroka" (straka)?

Použije se kvasnicové těsto jako na pečivo, skládající se z mouky, mléka, tuku, cukru, droždí a trocha soli, a dále aromatická ochucovadla, jako vanilka, citron či mandle. Po vykynutí se hmota uhněte a vytvaruje oběma rukama do konické protáhlé hadovité formy a poté se zauzluje. Uzel představuje hlavu a trup, zbytek tvoří ocas. Ten se může odborně dotvořit podélnými řezy. Nakonec se ptáčkovi přidají očička ze dvou rozinek. Nyní je třeba počkat, než se "sroka" zhruba 20 minut při 220 °C dopeče. Pro vylepšení chuti dostanou ptáčci po vychlazení ještě cukrovou polevu nebo jsou potřeni rozpuštěným máslem a posypáni práškovým cukrem.

pekárna Scholze, Róžant (Rosenthal)

Únor

Měsíce únor a březen jsou ve dvojjazyčné Lužici ve znamení masopustu.

Únor je se svými 28 (29) dny nejkratším měsícem, a led je stále ještě umrzlý a tvrdý jako roh. Proto se v hornolužické srbštině nazývá mały rózka (malý roh).

V dolnolužickosrbském jazyce se únor vztahuje ke svátku Hromnic - jeho jméno je swěckowny.

Březen

Březen se v Horní Lužici nazývá podle slova označujícího jaro ("nalěco") nalětnik; v Dolní Lužici jej považují za měsíc následující po zimě - pozymski.

Póstnicy - Masopust

Žádný obyčej není v dnešní Lužici slaven tak dlouho a silně jako masopust - přičemž jeho forma a intenzita se v jednotlivých regionech velmi liší. Zatímco v oblasti Budyšina (Bautzen) a Kamjence (Kamenz) se - odhlédneme-li od dětských průvodů - jedná pouze o družnou společenskou taneční zábavu v kostýmech, v jiných končinách se uchovala řada prvků, upomínajících na soudržnost vesnické pospolitosti.

Camrowanje - Masopustní obchůzky

Toto obcházení koledujících dům od domu je nejrozšířenější zvyklostí. Svými kořeny tkví v předkřesťanských představách víry. Za pomoci maškarády a silného hluku je z usedlostí vyháněno vše zlé. Jezdec na bělouši a čáp symbolizují počínající jaro, medvěd odcházející zimu, kominík vymetá duchy zimy, strážník představuje vrchnost a vyhlášená "vaječná bába" shromažďuje dary na masopustní hostinu. Kromě "vaječné báby" ztratily ostatní tradiční figury v posledních letech na významu. Vesnická mládež se dnes obléká do žertovných kostýmů a táhne za zvuků hudby od domu k domu.

Účastníci průvodu zdraví obyvatele jednotlivých domů hlučným rámusením a muzikou a zvou paní domu k tanci. Návštěva "camprujících" je pro každou rodinu ctí. Dokonce ani obyvatelé domu, ve kterém právě drží smutek a u kterého se proto zastavení nekoná, nechtějí stát zcela mimo a odevzdávají jako všichni ostatní poplatek ve formě vajec, slaniny anebo i lihovin a peněz. Vykoledované potraviny jsou většinou o týden později zkonsumovány při velké "vaječné hostině", kterou "catnprování" končí.

Camrowanje w Čisku - Masopustní obchůzka v Čisku (Zeißig)

Masopustní "camprování" je v Čisku dávnou tradicí, jedné únorové neděle táhne přibližně 50 žertovně oblečených osob - muži a vesnická mládež - od domu k domu; při tom jsou doprovázeni dechovou kapelou a pestře vyzdobeným povozem s koňským zápřahem.

Ačkoli se někdy říká: "Blázni jdou", vyžaduje si provedení průvodu přísnou organizaci a řád, neboť je třeba dodržet jeho pevný tradiční průběh. Den začíná takto: zápis do seznamu účastníků, obstarání kasiček, společné fotografování se a seřazení se do průvodu vesnicí.

Na čele pochodu je dechová kapela, následovaná "staršími" z vesnice. Ti na sobě mají modré zástěry a na levé straně čapky pestré kytice. Za "staršími" kráčí tradiční figury, typické pro obec. V Čisku jsou to kominík, lužickosrbská vajíčkářka, pekař, šašek, cikánka, čarodějnice a řada dalších veselých postav. Konec průvodu tvoří "gulášové kanóny" - vojenské kuchyňské kotle, tažené traktorem, a pestře vyzdobený, rákosím vystlaný koňský povoz. Průvod končí u usedlosti Forcheových a nyní začíná vlastní "camprování". "Starší" vcházejí do statku či do domu jako první a prosí o malý peněžní příspěvek pro "camprující" do hlavní pokladny. Kapela hraje zastaveníčko a "starší" tancují se ženami z domu. Jako projev díky za finanční dary se rozdávají kupony na pivo a nalije se pár skleniček tvrdého alkoholu. Každý další "camprující" chce samozřejmě ještě dostat spropitné do vlastní malé kasičky - to pocítí i automobilisté, projíždějící přes ves. To "vaječná bába" to má jednodušší. Je již očekávána a její koš se rychle plní vejci.

Hospodyně, mějte se na pozoru! Kominík má černě zamazané ruce a je stále pohotově k láskyplnému objetí. Večer pak táhnou ti, kdo aktivně "camprovali", za zvuků pochodu do sálu v hospodě. Ženy a dívky se oblečou do nejhezčích lužickosrbských krojů vojerecké oblasti; muži mají černé kalhoty, bílou košili a modré zástěry.

První tři taneční čísla - valčík, polka a mazurka - patří "camprujícím" a starší ženy z vesnice pohlížejí kritickými očima na rušné dění.

Získat o tomto večeru místo v sále není nijak jednoduché, neboť mladí i staří z celé vesnice se chtějí podílet na masopustní tancovačce. Nyní mohou být přirozeně využity i kupony na pivo, získané během dne.

Slavnost končí dlouho po půlnoci a všichni se těší, že se za rok "camprování" zase zúčastní.

Günther Zschech, Čisk (Zeißig)

Zapust - Slavnostní masopustní průvod mládeže v Dolní Lužici

Kromě "camprování" a jeho závěru, spojeného s konzumací nashromážděných vajíček, se koná ještě slavnostní průvod mládeže - "zapust". Ten je jednou z nejvýznamnějších dolnolužickosrbských svátečních zvyklostí.

Zapust - Slavnostní masopustní průvod mládeže v Žyłowě (Sielow)

"Zapust" se koná některou sobotu nebo neděli po "camprování". Všechna děvčata v průvodu jsou oblečena do svátečního dolnolužickosrbského tanečního kroje. Vyšívané šátky a sukňové stuhy či ozdoba hlavy "lapa", s níž je kroj teprve kompletní, jsou často nové, neboť je starší ženy často dávají jako dar svým vnučkám.

Dívky se nechají obléci od zkušených žen - oblékaček, aby nezavdaly žádný podnět ke kritice. Poté se děvčata shromáždí v hostinci a čekají zde na vesnické mladíky. Ti dostanou po jejich příchodu "masopustní kytici" z umělých květín, kterou si připnou na klobouk či klopou. Nejstarší z mládeže poté přečte závazný řád, týkající se provedení a průběhu průvodu. Současně je také vyhlášeno, kdo bude s kým tvořit pár. Po následujícím tanci jednotlivých párů vyjde celá společnost před hostinec a nechá se zde vyfotografovat. Poté táhne mládež v dohodnutém pořadí a s kapelou v čele vesnicí. Hlavním účelem průvodu jsou čestná zastavení u těch obyvatel vsi, kteří se zvláště zasloužili o obecné blaho. S poctěnými osobami, kterým je též připjata masopustní kytice, se zatančí čestné kolo. Za to dostane mládež slušnou částku.

Večer se pak všichni obyvatelé vsi odeberou ke sváteční taneční zábavě v hostinci. Dříve se dbalo na to, aby se všichni pořádně vytancovali, neboť jen tak, jak se věřilo, se v novém roce dobře vydaří len. Děvčata se snažila tancovat s co nejvyššími mládenci a skákat hezky vysoko, protože tak měl len narůst do výšky.